

АНАЛІЗ НАЯВНИХ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ З АКЦЕНТОМ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Карпенко Н. В.

ст. викладач кафедри УП і ЕП

Одеський національний економічний університет

ANALYSIS OF THE AVAILABLE INCOMES OF THE POPULATION IN THE REGIONS OF UKRAINE WITH EMPHASIS IN THE ODESSA REGION

Karpenko N. V.

s. lecturer of department of PM and LE

Odessa national economic university

Анотація

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій у сфері доходів населення. Проаналізовано рівень та динаміку наявних доходів населення за регіонами України у доларовому еквіваленті. Висвітлено регіональну диференціацію наявних доходів населення. Досліджено середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу на прикладі Одеського регіону.

Abstract

The article is devoted to study of major trends in the incomes of the population. Analyzed the level and dynamics of disposable income in regions of Ukraine in dollar terms. Shows the regional differentiation of existing incomes. Investigated the average monthly available income per one person on the example of the Odessa region.

Ключові слова: аналіз наявних доходів, доходи населення, рівень життя, диференціація доходів, регіональна диференціація

Keywords: income analysis, income of the population, level of living, differentiation of the income, regional differentiation

За останні декілька років у зв'язку із ускладненням та нестабільністю суспільно-політичної ситуації в Україні поглибились негативні тенденції в усіх сферах соціально-економічного життя населення. Особливо це стосується процесів формування і розподілу

доходів населення України та її регіонів, що визначають рівень добробуту всього суспільства. Процеси інфляції, зростання цін на споживчі товари та послуги, падіння реальної заробітної плати і доходів призвели до зниження купівельної спроможності населення, зростання масового безробіття, погіршення демографічної ситуації, і, як наслідок, до поглиблення соціально-економічної кризи.

Доходи населення є найважливішим показником соціально-економічного становища людей, а особливості їх розподілу характеризують соціальну орієнтацію економічної системи, тому підвищення рівня життя населення України та подолання його регіональної диференціації є пріоритетним напрямом суспільного розвитку.

Для соціально-економічної структури українського суспільства характерна суттєва диференціація населення за рівнем добробуту, а також значна частка бідного та низька питома вага середнього прошарку населення. За міжнародними стандартами Україна належить до держав з високим ступенем нерівності населення за доходами, і ця нерівність істотно посилилася протягом останніх років.

Статистика України визначає наявний дохід як максимальний обсяг грошових доходів, які можуть бути використані домашніми господарствами на придбання споживчих товарів та оплату послуг [1]. Вони включають заробітну плату, прибуток, змішаний дохід, сальдо доходів від власності, соціальні допомоги, інші одержані поточні трансферти за виключенням сплачених, зокрема поточних податків на доходи та майно. Одним із впливових факторів, що обумовлюють рівень матеріальної забезпеченості населення є регіон проживання. В залежності від клімату, рівня розвитку галузей виробництва, властивостей ґрунту тощо, наявний дохід населення є різним.

Таблиця 1

Середньорічний курс гривні по співвідношенню до долару [1]

Рік	Долар	Гривень
2010	1	7,94
2011	1	7,97
2012	1	7,99
2013	1	7,99
2014	1	11,89
2015	1	21,84

Про погіршення ситуації у сфері доходів населення свідчать перш за все дані офіційної статистики. В таблиці 2, на основі даних Державної служби статистики [1], наведено наші розрахунки про наявні доходи населення України за регіонами в перерахунку на долари США із врахуванням середньорічного курсу валют (табл. 1).

Наявні доходи населення за регіонами у 2011-2015 р.р.

	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту, %	
	млн. дол.	млн. дол.	млн. дол.	млн. дол.	млн. дол.	2015/2014	2015/2011
УКРАЇНА	124 088	143 835	152 122	96 859	60 901	-37,1	-50,9
АР Крим	4 491	5 101	5 609	-	-	-	-
Вінницька	3 923	4 436	4 671	3 180	2 124	-33,2	-45,9
Волинська	2 169	2 446	2 579	1 765	1 156	-34,5	-46,7
Дніпропетровська	10 149	11 934	12 515	8 850	5 743	-35,1	-43,4
Донецька	13 798	16 116	16 941	9 533	4 037	-57,7	-70,7
Житомирська	2 997	3 386	3 430	2 341	1 550	-33,8	-48,3
Закарпатська	2 351	2 695	2 818	1 837	1 250	-32,0	-46,8
Запорізька	5 339	6 068	6 326	4 495	2 864	-36,3	-46,4
Івано-Франківська	3 070	3 482	3 630	2 367	1 630	-31,1	-46,9
Київська	4 856	5 716	5 909	4 132	2 631	-36,3	-45,8
Кіровоградська	2 277	2 569	2 689	1 817	1 191	-34,5	-47,7
Луганська	5 978	6 809	7 200	3 711	1 508	-59,4	-74,8
Львівська	6 127	6 993	7 354	5 037	3 341	-33,7	-45,5
Миколаївська	2 969	3 367	3 498	2 301	1 520	-33,9	-48,8
Одеська	5 735	6 653	7 668	4 886	3 457	-29,2	-39,7
Полтавська	3 891	4 428	4 646	3 203	2 066	-35,5	-46,9
Рівненська	2 507	2 872	3 067	2 125	1 380	-35,1	-45,0
Сумська	2 844	3 244	3 356	2 271	1 526	-32,8	-46,3
Тернопільська	2 220	2 506	2 556	1 658	1 138	-31,4	-48,7
Харківська	7 514	8 539	8 952	6 042	3 925	-35,0	-47,8
Херсонська	2 405	2 697	2 924	1 866	1 320	-29,3	-45,1
Хмельницька	3 112	3 559	3 738	2 488	1 695	-31,9	-45,5
Черкаська	2 933	3 301	3 423	2 298	1 498	-34,8	-48,9
Чернівецька	1 816	2 054	2 209	1 413	964	-31,8	-46,9
Чернігівська	2 670	3 087	3 167	2 061	1 332	-35,4	-50,1
м. Київ	14 994	18 666	19 967	15 182	10 054	-33,8	-32,9
м. Севастополь	952	1 109	1 280	-	-	-	-

Як показують дані таблиці 2, за період з 2011 по 2013 р.р. наявні доходи населення зростали як у національній валюті, так і у доларовому еквіваленті в цілому по Україні та за регіонами. Починаючи з 2014 року спостерігається різке падіння наявного доходу населення у доларах США. Це обумовлено системною суспільно-політичною кризою, спадом

економіки, початком воєнних дій, соціально-економічною кризою в країні та, як наслідок, різким знеціненням національної валюти. Падіння доходів у 2014-2015 р.р. відбулося по Україні в цілому та за регіонами (без даних АР Крим та окупованих територій Донецької та Луганської обл.). В цілому по країні рівень наявного доходу населення у 2014 році (без даних АР Крим та окупованих територій Донецької та Луганської обл.) знизився порівняно з попереднім періодом на 36,3%, а у порівнянні з 2011 роком – на 21,9%.

Наявний дохід населення Одеської обл. у 2014 році у доларовому еквіваленті знизився порівняно з 2013 роком на 36,3% та опустився нижче рівня 2011 року на 14,8%.

У 2015 році наявні доходи населення України (у перерахунку на долари США) продовжили різку тенденцію до падіння як в цілому по країні, так і в розрізі регіонів. Так, наявний дохід всього населення країни за підсумками 2015 року знизився у порівнянні з 2014 роком на 37,1% (без урахування даних АР Крим та окупованих територій Донецької та Луганської обл.). У розрізі регіонів найбільше зниження досліджуваного показника відбулося у Луганській обл. та Донецькій обл. (без урахування окупованих територій) – на 59,4% та 57,7% відповідно у порівнянні з попереднім періодом. Порівняно з аналогічним періодом 2011 року наявний дохід населення України у 2015 році упав на 50,9%, тобто більше, ніж на половину. Така тенденція спостерігається також і в регіональному розрізі. Найбільше зниження наявних доходів у 2015 році у порівнянні з 2011 роком відбулося у Луганській обл. та Донецькій обл. (без урахування окупованих територій) – на 74,8% та 70,7% відповідно.

У 2015 році у порівнянні з попереднім періодом наявні доходи населення Одеської області у доларовому еквіваленті продовжили тенденцію до зниження і упали на 29,2%. Порівняно з 2011 роком даний показник знизився на 39,7%.

Отже, аналіз наявних доходів населення за період 2011-2015 р.р. як в цілому по країні, так і у розрізі регіонів, свідчить про тенденції поглиблення економічної кризи у сфері доходів населення за останні 2 роки.

У таблиці 3 на основі даних Державної служби статистики [1] та особистих розрахунків автора, наведено наявний дохід населення по Україні та за регіонами в розрахунку на одну особу (у доларах США). Аналіз даних (табл. 3) свідчить про збереження тенденцій показника наявного доходу населення в розрахунку на одну особу аналогічно показнику наявного доходу населення за регіонами. Так, за період з 2011 по 2013 р.р. спостерігається зростання наявних доходів населення в розрахунку на одну особу, як в цілому по країні, так і в розрізі всіх її регіонів в гривневому та доларовому еквівалентах. Починаючи з 2014 року досліджуваний показник, розрахований у доларах США, різко скоротився у цілому по країні та в усіх регіонах.

Наявні доходи населення у розрахунку на одну особу за регіонами у 2011-2015 р.р.
(у доларах США)

	2011	2012	2013	2014	2015	Темп приросту, %	
	дол.	дол.	дол.	дол.	дол.	2015/ 2014	2015/ 2011
УКРАЇНА	2 715	3 155	3 344	2 252	1 421	-36,9	-47,7
АР Крим	2 287	2 597	2 853	-	-	-	-
Вінницька	2 395	2 720	2 879	1 970	1 322	-32,9	-44,8
Волинська	2 090	2 354	2 479	1 694	1 109	-34,5	-46,9
Дніпропетровська	3 049	3 601	3 792	2 694	1 758	-34,7	-42,3
Донецька	3 123	3 672	3 886	2 206	943	-57,3	-69,8
Житомирська	2 348	2 664	2 710	1 859	1 238	-33,4	-47,3
Закарпатська	1 882	2 152	2 244	1 460	993	-32,0	-47,2
Запорізька	2 972	3 393	3 553	2 538	1 628	-35,9	-45,2
Івано-Франківська	2 225	2 522	2 627	1 712	1 179	-31,1	-47,0
Київська	2 826	3 322	3 428	2 392	1 520	-36,5	-46,2
Кіровоградська	2 263	2 572	2 712	1 846	1 219	-34,0	-46,1
Луганська	2 620	3 007	3 203	1 664	681	-59,1	-74,0
Львівська	2 410	2 752	2 896	1 984	1 317	-33,6	-45,4
Миколаївська	2 515	2 863	2 987	1 973	1 309	-33,7	-48,0
Одеська	2 401	2 782	3 200	2 039	1 444	-29,2	-39,9
Полтавська	2 625	3 007	3 175	2 203	1 430	-35,1	-45,5
Рівненська	2 174	2 486	2 649	1 832	1 188	-35,2	-45,4
Сумська	2 458	2 826	2 949	2 013	1 365	-32,2	-44,5
Тернопільська	2 052	2 323	2 377	1 548	1 066	-31,1	-48,1
Харківська	2 734	3 113	3 266	2 210	1 440	-34,8	-47,3
Херсонська	2 215	2 496	2 719	1 743	1 239	-28,9	-44,1
Хмельницька	2 351	2 702	2 852	1 908	1 306	-31,6	-44,4
Черкаська	2 289	2 593	2 708	1 830	1 201	-34,4	-47,5
Чернівецька	2 007	2 266	2 433	1 554	1 059	-31,9	-47,2
Чернігівська	2 442	2 850	2 954	1 942	1 268	-34,7	-48,1
м. Київ	5 342	6 597	6 989	5 275	3 470	-34,2	-35,0
м. Севастополь	2 499	2 902	3 327	-	-	-	-

У 2015 році доходи населення у розрахунку на одну особу (дол.) продовжили тенденцію до падіння та знизилися в цілому по Україні порівняно з 2014 роком на 36,9%. За регіонами найбільше падіння відбулося в Луганській – 59,1% та Донецькій області – 57,3%

(без урахування окупованих територій). В Одеському регіоні у 2015 році даний показник у порівнянні з попереднім роком знизився на 29,2%.

Досліджуючи рівень наявного доходу населення у розрахунку на одну особу за регіонами у % до середнього по Україні (рис. 1), необхідно звернути увагу на значну регіональну диференціацію доходів населення.

Сучасна ситуація у сфері доходів населення характеризується не тільки зниженням їх рівня, а й необґрунтованою розбалансованістю у розподілі на підприємствах, за галузями, на міжгалузевому і міжрегіональному рівнях. Непомірно високий рівень диференціації доходів посилює соціальну напругу в суспільстві та сприяє тіньовим розподільчим процесам [2].

Нерівність за доходами для суспільства з ринковими відносинами є природним, закономірним та необхідним явищем, оскільки нерівний майновий статус його членів вважається одним з потужних стимулів соціально-економічного прогресу за умови створення для кожного громадянина відносно однакових можливостей щодо реалізації свого потенціалу [3, с. 23]. Однак, у зв'язку з бідністю значної частини населення України, надмірна диференціація за доходами набуває соціальної гостроти.

Так, у 2015 році співвідношення між максимальними (м. Київ) і мінімальними (Луганська обл.) доходами на душу населення сягнуло п'ятикратного розміру (509,5%), тоді як за міжнародними стандартами розмах варіації за цим показником не повинен перевищувати 20%. Якщо не брати до уваги регіони, де на даний час ведуться бойові дії (Донецька та Луганська обл.), співвідношення між наявним доходом у розрахунку на одну особу в м. Києві та Закарпатській області за 2015 рік склало майже 3,5 рази або 349,4%.

В основі регіональної диференціації рівня життя населення лежить ряд чинників, обумовлених історичною трансформацією територій, особливостями галузевої структури економіки, природно-ресурсним, інвестиційним, інноваційним, фінансовим та соціальним потенціалом регіону. Надзвичайно важливою проблемою формування та розподілу доходів населення є забезпечення прийняттого рівня міжрегіональної диференціації, адже саме регіональна нерівність є найнебезпечнішою та найбільш несправедливою.

Як показано на рис. 1, у 2015 році наявний доход у розрахунку на одну особу був вищий за середній рівень по Україні лише у 28% адміністративно-територіальних одиниць України (без урахування АР Крим та тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської обл.) – це м. Київ (244,2%) та шість областей: Дніпропетровська (123,7%), Запорізька (114,6%), Київська (107,0%), Одеська (101,6%), Харківська (101,3%), Полтавська (100,6%).

Найнижчий рівень наявного доходу у розрахунку на одну особу у порівнянні із середнім по країні за вказаний період серед регіонів України зафіксовано у Луганській

(47,9%), Донецькій (66,4%), Закарпатській (69,9%), Тернопільській (73,0%) та Чернівецькій (74,5%) областях.

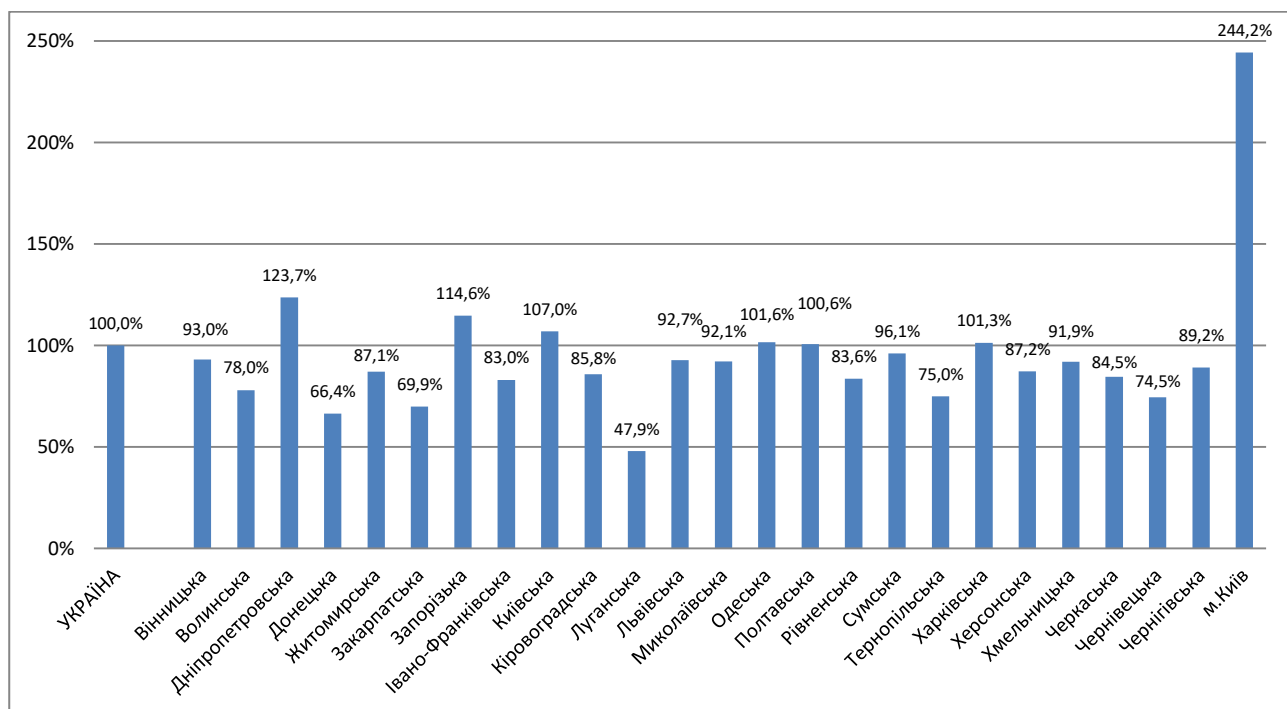

Рис. 1. Рівень наявного доходу населення у розрахунку на одну особу у % до середнього по Україні у 2015 році (складено автором за даними [1])

За 2015 р. у 72% адміністративно-територіальних одиниць України рівень наявного доходу у розрахунку на одну особу був нижчим за середній по Україні (без урахування АР Крим та тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської обл.).

Розглянемо середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу на прикладі Одеського регіону у перерахунку на долари США за період з 2010 по 2015 р.р. (рис. 2).

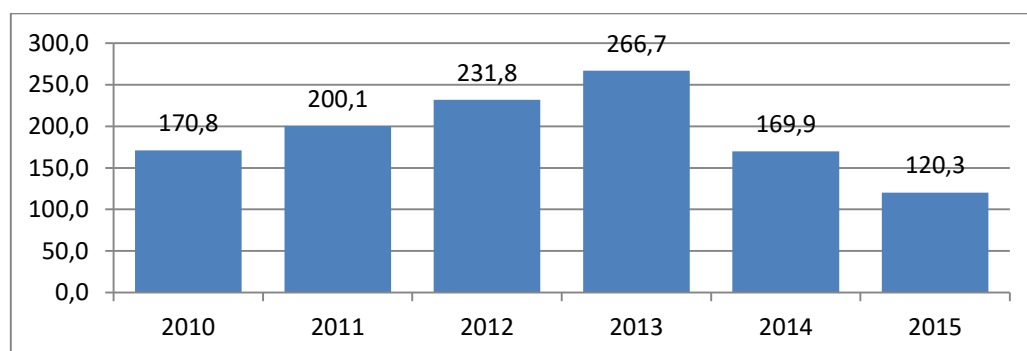

Рис. 2. Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу в Одеському регіоні у перерахунку на долари США (складено автором за даними [1])

Як показують дані рис. 2, для досліджуваного регіону зберігається тенденція, характерна для динаміки наявних доходів у цілому по Україні. Тобто за період 2010 по 2013

р.р. спостерігається стійке зростання середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу в Одеському регіоні. У 2014 році у порівнянні з 2013 р. маємо різке падіння досліджуваного показника на 96,8 дол. США або на 36,3%. Як згадувалося вище, причиною послужив спад економіки, інфляційні процеси та девальвація національної валюти. У 2015 році негативні тенденції у сфері доходів населення Одеської області поглибилися і середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу склав 120,3 дол. та у порівнянні із середньомісячним доходом 2014 року знизився на 49,6 дол. (-29,2%), а у порівнянні із 2013 роком середньомісячний середньодушовий наявний дохід знизився у звітному році на 146,4 дол. або на 54,9%.

Таким чином, за останні 2 роки (2014-2015 р.р.) можна констатувати різке падіння рівня життя та доходів населення, як в цілому по Україні, так і в розрізі всіх регіонів. Це призводить до зростання бідності, зубожіння соціально незахищених верств населення, посилення соціальної напруги в суспільстві.

Про зниження рівня життя та доходів населення України свідчать також дані соціологічних досліджень. Проведене серед українців дослідження американського інституту суспільної думки Геллапа (Gallup) свідчить про найгірші дані за всю історію спостережень в країні [4]. За даними Gallup рівень життя у 2015 році упав серед населення всіх вікових груп, незалежно від рівня освіти і статі. Однак це не стосується найбагатших українців, які за досліджуваний період стали більш впевненими в завтрашньому дні. Отже, поглиблюються негативні тенденції у розшаруванні населення за доходами. Зростає незадоволеність українців своїми стандартами життя. Найбільш незадоволені своїм життям - жителі Південних і Східних регіонів країни.

У 2015 році в Україні зріс відсоток населення, яке заявляє про «страждання» та досягнув максимуму – 36%. Це найвищий показник серед інших країн пострадянських держав за підсумками 2015 року (опитування не проводилося в Криму, у Донецькій і Луганській областях) [4].

На сьогоднішній день, низький рівень доходів населення є однією з першочергових проблем розвитку економіки країни та її регіонів. Стратифікаційна економічна політика в регіонах повинна забезпечити створення передумов для викорінення бідності, зменшення міжрегіональної диференціації, а також формування середнього класу як основи соціально-економічної стабільності та зростання.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт, – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Карпенко Н. В. Розбалансованість у сфері доходів населення: регіональний аспект / Н.В. Карпенко // Трансформація соціально-трудової сфери: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ : КНЕУ, 2015. – С. 30–33. –Режим доступу: <http://stvua.com/?p=174>
3. Ільєнко Н., Спасенко Ю. Забезпечення оптимальної диференціації заробітної плати – важливий напрям регулювання оплати праці // Україна: аспекти праці, №1, 2015. – с. 22-27.
4. Ukrainians' Life Ratings Sank to New Lows in 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gallup.com/poll/187985/ukrainians-life-ratings-sank-new-lows-2015.aspx?g_source=COUNTRY_UKR&g_medium=topic&g_campaign=tiles